

Πίσω στις πρώτες έννοιες τῶν λέξεων (Μπαμπινιώτης Γεώργιος Καθηγητής Γλωσσολογίας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν)

[Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός / Εκπαίδευση](#)

Άπο τῖς μικρὲς πνευματικὲς χαρὲς ποὺ βιώνει κάθε ἄνθρωπος εἶναι νὰ ἀνακαλύπτει μόνος του, ξαφνικά, μὲ κάποια εὐκαιρία σκέψης ἢ ἐπικοινωνίας τὴν ἀρχικὴ καὶ συγχρόνως βασικὴ σημασία μιᾶς λέξης ποὺ χρησιμοποιεῖ. Νὰ ἀνακαλύπτει, ἔτσι σὰν ἔκλαμψη, τὴν «πρῶτη ἔννοια» μιᾶς λέξης, τὴν πρωταρχικὴ σημασία της, δοκιμάζοντας τὴ χαρὰ τῆς ἐκπληξης ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀνακάλυψη. Πρόκειται γιὰ λέξεις ποὺ χρησιμοποιεῖ κανεὶς καθημερινῶς χωρὶς νὰ ἔχει συνείδηση τῆς πρῶτης σημασίας τους.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα προσφέρεται γιὰ τέτοιες λεκτικὲς ἀνιχνεύσεις καὶ τὶς συνακόλουθες «λεκτικὲς ἀπολαύσεις», γιατί ἡ συνέχεια στὴ χρῆση τῶν λέξεων, εἴτε ὡς ἐπιβίωσή τους ἀπὸ τὴν ἀρχαία εἴτε ὡς ἀναβίωσή τους στοὺς νεότερους χρόνους, ἐπιτρέπει εὐκόλα τέτοιες ἀναγωγὲς στὶς πρῶτες ἔννοιες τῶν λέξεων ἀκόμη καὶ στὸν μὴ εἰδικό. Ἡ «ἐτυμολογικὴ διαφάνεια» τῶν συνθέτων λέξεων, τῶν ὁποίων τὰ συνθετικὰ μέρη εἶναι γενικῶς οἰκεῖα στὸν ὁμιλητὴ τῆς γλώσσας μας, διευρύνουν τὸν κύκλο τέτοιων ἐτυμολογικῶν ἀνιχνεύσεων καὶ τὴ δυνατότητα εὐκόλης ἀναγωγῆς στὴν πρώτη ἔννοια. Σὲ τέτοιες ἀναγωγὲς κύριο ρόλο παίζουν οἱ «μαγικὲς λέξεις» τῆς Ἑλληνικῆς, αὐτὲς ποὺ ξέρουμε ἀπὸ τὴ γραμματικὴ ὡς προθέσεις. Εἶναι τὰ λεξίδια τῆς γλώσσας μας, πολὺ παλιά, ποὺ «προ-τίθενται», ποὺ χρησιμοποιοῦνται μπροστὰ ἀπὸ ἄλλες λέξεις, τροποποιώντας τὴν ἀρχικὴ σημασία τους καὶ δημιουργώντας νέες λέξεις. Ἡ ἀρχικὴ σημασία τέτοιων σύνθετων λέξεων μὲ προθέσεις (ἢ «προρρηματικά», ἐφόσον προ-τίθενται ρημάτων) ἀνακαλύπτεται εὐκόλα, ἐκπλήσσει καί, τελικά, διδάσκει.

Ὅλοι γνωρίζουμε λ.χ. τὶς σημασίες τῶν λέξεων συμφωνῶ, συμβαίνει, συγνώμη, συγχωρῶ, συζητῶ, συγκρίνω ἢ λέξεων ὅπως σύζυγος, συγχρωτίζομαι κ.τ.ο. Ἄν σταθοῦμε καὶ τὶς ἀναλύσουμε γλωσσικά, μποροῦμε σχετικὰ εὐκόλα νὰ ἀναχθοῦμε καὶ στὶς πρῶτες τους ἔννοιες.

Ἔτσι τὸ συμ-φωνῶ (ἀπὸ τὸ σὺμ-φωνος) σημαίνει ἀρχικὰ «ἐκφέρω ἦχους μαζί καὶ συγχρόνως μὲ κάποιον», ἦχους ποὺ εἶναι ὁμόηχοι, ποὺ συνηχοῦν, ἄρα «βρίσκομαι σὲ ἀρμονία, ἑναρμονίζομαι, συμπίπτω μὲ κάποιον, συμφωνῶ». Ἐξάλλου καὶ τὰ γνωστὰ ἀπὸ τὴ γραμματικὴ σύμφωνα δὲν εἶναι παρὰ «οἱ φθόγγοι ποὺ συμφωνοῦνται, ποὺ προφέρονται μαζί μὲ ἄλλους (τὰ φωνήεντα)», οἱ φθόγγοι δηλαδὴ ποὺ δὲν ὑπάρχουν μόνοι τους στὸν λόγο. Αὐτὸ ποὺ συμβαδίζει, ποὺ συνεμφανίζεται,

πού συμπίπτει με συγκεκριμένες συνθήκες (χρόνο, πρόσωπα, καταστάσεις) λέμε ότι συμ-βαίνει (σύν + βαίνει). Κι ἂν καλέσεις κάποιον νὰ δεχθεῖ νὰ μοιρασθεῖ μαζί σου τὴ γνώμη σου γιὰ κάτι, νὰ δείξει κατανόηση γιὰ κάτι «συγγνωστό» καὶ νὰ δεχθεῖ νὰ σὲ καταλάβει, τότε βρίσκεσαι στὴν πρώτη ἔννοια τῆς συγ-γνώμης (σύν + γνώμη). Κι ἂν δεχθεῖ νὰ συγ-χωρήσει, νὰ συμβαδίσει μετὰ τὴ σκέψη σου, τότε μπορεῖ νὰ περάσει ἀπὸ τὴν ἀπλὴ συγγνώμη (συμφωνία) στὴν ἔμπρακτη συγ-χώρηση (ὑπέρβαση τῆς παράβασής σου καὶ ἀπάλειψή της). Βέβαια, τέτοιες γενναιοδωρες στάσεις προαπαιτοῦν νὰ ἔχεις μιλήσει καὶ ἀνταλλάξει σκέψεις μετὰ κάποιον, νὰ ἔχεις συν-ζητήσῃ, νὰ ἔχεις ζητήσῃ νὰ βρεῖτε μαζί μετὰ κάποιον τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, νὰ ἔχετε ἐξετάσῃ καὶ ἐρευνήσῃ ἀπὸ κοινοῦ τί συμβαίνει. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ πρώτη ἔννοια τοῦ συν-ζητῶ (συζητῶ). Καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει, προτοῦ κρίνεις ὅτιδήποτε, ὀφείλεις νὰ τὸ παραβάσεις, νὰ τὸ κρίνεις μαζί μετὰ ἄλλα ὁμοειδῆ, νὰ τὸ συγ-κρίνεις. Γιατί τίποτε δὲν μπορεῖς νὰ ξεχωρίσεις, νὰ διαχωρίσεις, νὰ διακρίνεις, ἂν δὲν τὸ συγ-κρίνεις πρῶτα. Γενικά, ἡ ἀναζήτηση αὐτῶν πού συν-ὑπάρχουν, συν-δέονται, συμ-βαίνουν, ἡ ἀναζήτηση «τῶν συνθέτων τοῦ σύν- μπορεῖ νὰ σὲ ὀδηγήσῃ, μετὰ πολλῶν ἄλλων, σ' αὐτοὺς «πού τελοῦν ἀπὸ κοινοῦ στὸν ἴδιο ζυγὸ» (συν + ζυγὸς = σύζυγος), σ' αὐτοὺς «πού διατηροῦν σχέσεις καὶ κάνουν συντροφιά σὰν σῶμα μετὰ σῶμα», πού συγ-χρωτίζονται (σύν + χρώς, χρωτὸς «δέρμα, σῶμα») κ.ο.κ.

Θὰ μπορούσε μάλιστα νὰ δεῖ κανεὶς τί πλοῦτο πρώτων ἐννοιῶν, δηλαδὴ τί μεγάλο ἀριθμὸ σημασιῶν, δημιουργοῦν καὶ κωδικοποιοῦν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα τὰ ἴδια λεξίδια (προθέσεις – προρρηματικά) στὸ παράδειγμα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς βασικῆς λέξης, τῆς λέξης νοῶ. Ὅ,τι βάζω μέσα καὶ καλὰ στὸ μυαλό μου, ὅ,τι ἀντιλαμβάνομαι καὶ καταλαβαίνω, μετὰ ὀδηγεῖ στὸ ἐν-νοῶ. Ὅ,τι καταλαβαίνω καλὰ, τὸ κατὰ-νοῶ. Ἄν προλαμβάνω πράγματα καὶ καταστάσεις μετὰ τὴ σκέψη μου, τότε πρὸ-νοῶ. Ἄν συλλαμβάνω πρωτότυπα μετὰ τὸν νοῦ μου κάτι ἢ καὶ τὸ ἐμφανίζω γιὰ πρώτη φορὰ ὅτι ὑπάρχει, τὸ ἐπὶ-νοῶ. Ἄν δὲν τὸ λέω καθαρά, ἀλλὰ ἀφήνω νὰ τὸ καταλάβουν οἱ ἄλλοι, τὸ ὑπὸ-νοῶ. Ἄν ἐπεξεργάζομαι ἀκόμη στὸ μυαλό μου διάφορες σκέψεις, τότε διὰ-νοοῦμαι. Ἄν καταλαβαίνω τὸ ἴδιο καὶ ὑπάρχει πεδίο συναντήσεως μετὰ τοὺς ἄλλους, τότε σύν-εν-νοοῦμαι. Ἄν δὲν καταλάβω καλὰ ἢ παρερμηνεύσω κάτι, τὸ παρὰ-νοῶ. Ἄν ἀλλάξω γνώμη καὶ παραδεχθῶ ὅτι κάτι δὲν ἔγινε σωστὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐπαναληφθεῖ, τότε μετὰ-νοῶ. Αὐτὴ ἡ ἀναδίφηση εἶναι φανερὸ ὅτι πάει κατ' εὐθείαν στὶς ἀρχικῆς, βασικῆς, πρῶτες ἔννοιες-σημασίες τῶν λέξεων. Καὶ φυσικὰ σ' ἕνα πλῆθος ὁμορρίζων: ἔννοια, πρόνοια, ἐπίνοια, ὑπόνοια, διάνοια, παράνοια, μετάνοια – ἐπινόηση, διανόηση, παρανόηση, κατανόηση – ἐπινόημα, ὑπονόημα, διανόημα – ἀδιανόητος, ἀκατανόητος, ἀσυνεννόητος, ἀμετανόητος κ.λπ.

Γιὰ σκεφθεῖτε αὐτὴ ἡ περιπέτεια τῆς ἀναζήτησης, ἀπλὴ καὶ ἐφικτὴ, σίγουρα

έλκυστική και ἀποκαλυπτική και διδακτική ἀκόμη, πόσο χρήσιμη θὰ ἦταν στὴ διδασκαλία τῆς γλώσσας, στὴ διατύπωση ἑνὸς κειμένου, στὴ διαδικασία τῆς σκέψης καὶ τῆς ἔκφρασης, στὴν κατανόηση γενικά τῆς γλώσσας καὶ τοῦ κόσμου μας... ὁδός, ἀν-ὁδός, κάθ-οδος, ἔφ-οδος, πρὸς-οδος, περὶ-οδος, δι-οδος, εἰς-οδος, ἔξ-οδος, δι-ἔξοδος, πὰρ-οδος, σὺν-οδος, μὲθ-οδος, πρὸ-οδος. Ναί, μὲθ-οδος καὶ πρὸ-οδος... Μήπως ἀξίζει νὰ δοκιμάζουμε, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, τέτοιες προσεγγίσεις καὶ ἀναγωγές στὶς πρῶτες ἔννοιες τῶν λέξεων τῆς γλώσσας μας;

Πηγή: agiazoni.gr